

УДК:821.512.154:39:37.013
DOI: 10.35254/bhu/2021.58.35

Кенжешев К. Д.,
К. Карасаев атындагы БМУ

**ЭТНОПЕДАГОГИКА ЖАНА ЖОГОРКУ КЛАССТАРДА КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ
САБАГЫ**

Кыскача мазмуну

Орто мектептердин жогорку класстарынын окуучуларына кыргыз адабияты сабагы бир нече компетенцияны калыптандырууга тийиш болсо, макалада анын этнопедагогика менен болгон байланышы каралат. Эгер кыргыз адабий

чыгармаларына сабакта туура талдоо жүргүзүлсө, окуучуларга этнопедагогикалык жактан туура тарбия берүүгө жол ачылат. Кыргыз адабияты сабактары илимий-методикалык жактан туура иштелсе, окуучулар этнопедагогикалык мазмунда алчу билим коомдук-социалдык маселелер менен бирге чечмеленет. Орто мектептер үчүн адабий билим берүү эске алынбай жатканы мисалдар менен көрсөтүлүп, окуучуларды турмушка тарбиялоодо этнопедагогиканын кызматы балдардын социалдык-маданий компетенцияларына байланыштырылат. Кыргыз адабиятын окутуу аркылуу ишке тарбиялоонун маселелерин чечүү жолдору макалада сөз болот. Аны түзүүнүн мазмуну практикалык иштерге байланыштырылып талданат.

Түйүндүү сөздөр: адабият сабагы, элдик педагогика, этнопедагогикалык билим берүү, этномаданий түшүнүктөр, жогорку класстын маданий компетенциялары, социалдык-инсандык компетенциялары, мамлекеттик стандарт, предметтик стандарт, окуу планы.

ЭТНОПЕДАГОГИКА И КЫРГЫЗСКАЯ ЛИТЕРАТУРА В СТАРШИХ КЛАССАХ

Аннотация

В статье рассматриваются компетенции, которые формирует предмет «Кыргызская литература» в старших классах, и роль этнопедагогика в этом. Если будет проводиться надлежащий анализ кыргызских литературных произведений, то можно дать учащимся этнопедагогическое образование на должном уровне. По мнению автора, если тематика кыргызской литературы разрабатывается научно и методологически, то полученные учащимися знания в этнопедагогическом контексте интерпретируются вместе с социальной проблематикой. Примеры показывают, что для общеобразовательной школы литературное образование не учитывается, а роль этнопедагогика в воспитании учащихся увязывается с социокультурными компетенциями детей. В данной статье рассматриваются пути решения вопросов трудового воспитания через преподавание кыргызской литературы. Содержание его создания анализируется в связи с практической работой.

Ключевые слова: литература, народная педагогика, этнопедагогическое образование, этнокультурные концепции, культурные компетенции старших классов, социально-личностные компетенции, государственный стандарт, предметный стандарт, учебная программа.

ETHNO-PEDAGOGY AND KYRGYZ LITERATURE IN HIGH SCHOOLS

Abstract

This article examines the competencies that the subject of Kyrgyz literature forms in high schools and the role of ethno-pedagogy in it. If proper analysis of Kyrgyz literary works is done, proper ethno-pedagogical education can be given to students. If the subject matter of Kyrgyz literature is developed scientifically and methodologically, the knowledge gained by students in an ethno-pedagogical context is interpreted along with social issues. This article examines ways to address issues of labor education through the teaching of Kyrgyz literature. The content of its creation is analyzed in connection with practical work.

Key words: literature, folk pedagogy, ethno-pedagogical education, ethno-cultural concepts, high school cultural competencies, socio-personal competencies, state standard, subject standard, curriculum.

Кыргыз адабияты сабагында автордук дүйнө таанымды элдин жашоо-тиричилиги менен байланыштыруу орто мектептин 10 - жана 11-класстын окуучуларына өз позициясын түзүү боюнча да бай фактылык материалдарды берип, аны менен бирге өзүнүн практикасында колдонууга мүмкүн болгон даяр иш-билгини (компетенцияны) өздөштүрүүгө жардам берет. Анткени автордун көз карашы белгилүү бир идеяны окурманга жеткирүүгө ашыккандыктан, анда ойлонууга себеп болгон чыгармадагы сюжеттик окуялар, образдын аракеттери, анда камтылган эстетикалык дөөлөттөр окуучулар арасында кепке алчу проблеманы талкуулоо үчүн гана маанилүү эмес. [4] Окуу материалы көркөм чыгарманы ар түрдүү жагдайдан кароого негиз берсе, аны кыргыз турмушунун мисалында анализдөө орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына коомчулуктун пикирин үйрөнүүгө, алар менен “эсептешүүгө”, баары “менин оюмдагыдай болуш керек” деп айтуудан алыс болууга, эл айтса, демек, анын туура жагы көп экенин баамдап түшүнүүгө, ыктуу жерде тандап, өзгөчө кырдаалга көңүл буруу аркылуу ынанымдуу чечим

чыгарууга жол ачат. Ал эми сабакка этнопедагогикалык негизде мамиле кылуу окуучулардын логикасына “таяныч чекитин” таап берүү менен бирге талдоо жумуштарына элестеп түшүнүүнүн түрдүү формасын окуучулардын ар биринде калыптандырат. Ырас, чыгармада көркөм ойлоонун ар кыл түрүн пайдалануусу мүмкүн, бирок аны окутууда окуучунун интерпретациясында кароо коллективдүү талкуудан өткөн соң, көз караштын аныкталган “технологияларын” түзүп, аны проблеманы чечүүгө иш-билги (компетенция) даярдайт. Ошондуктан педагог окумуштуулар окуучулардын билимге жасаган мамилесинде китеп окуу кызыкчылыгы жок болсо [1] да, чыгарма көркөм образ аркылуу ортого койгон адеп-ахлактык, руханий-моралдык кризисти бүгүнкү учурдун чегинде кароо ар бирин өздөрүнө тиешелүү жооптуу кырдаалга келгенде так жооп табууга аракеттендирет. Республика боюнча алганда буга мисалдар көп, маселен окуучулар Ч.Айтматовдун чыгармаларына анализ берүүдө мугалим проблемалык кырдаалды кыргыздын азыркы турмушуна салыштырып, бир кезде болгон жарандарыбыздын жан

дүйнөсүндө жүрүп жаткан рухий жакырланууну, ыймандын кетиш себептерин орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларынын алдына талкууга койгон мезгилде алар туура багыт, жол көрсөтөр белги болуп бере турган идеяларды элибиздин илгертен келе жаткан бийик моралдык чен менен айткандары этнопедагогикалык негизде окутуунун туура экенин билдирет. Мындай мамиле азыркы коомдун адеп-ахлак негиздерин түзүүгө жана практикалык иштер аркылуу чындоого зарыл болгон бир катар маселелерди да аткарат. Сыртынан баары жетиштүү көрүнгөнү менен азыркы орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучулары психологиялык жактан татаал мезгилде жашап жатышат. Анткени материалдык нерселерге кызыгуу жарандардын жан дүйнөсүнө чоң өзгөрүүлөрдү киргизип, “акчаң болсо, баары болот” деген ишенимди уул-кыздарынын ички дүйнөсүнө сиңире баштаган ата-энелер элдик мурастарыбызга кайдыгер караган окуучулардын типтүү аракетин түзүп, ички рухий түркүгү начар, элге кызмат кылууга ашыккан уңгулуу уюткусу жок балдарды социалдык чөйрөгө кошуп жатышат. Андай кишилер азыр аз эместигин эсепке алсак, алар менен иштөө мугалимдерге бир топ эле кыйынчылык жаратат. Ал өз элине кызмат кылууга чакырык таштаган акын-жазуучулардын чыгармаларын бир жолу окуу менен өзүнүн ичинде катылып жаткан каршы пикирин билдирген окуучулар бар экенине күбө болуп берет. Ырас, айрым окуучуларда андай көз караш билинбей жүрүп, кыйчалыш-кыйын учурда эли-журттун адабий-эстетикалык баалуулуктарына каршы чыккан учурлары бар. Кээ бир сабактарда андай пикирлер турмуш чындыгы катары каралып, кыргыз адабиятынын көйгөйлүү жактарын талкуулоого келгенде көз караштын жетектөөчү нугун башка тарапка буруп, орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларынын улуттук дөөлөттөргө болгон негизги түшүнүктөрүнө доо келтирген абал да кездешет. Ырас, реалдуу жашоо менен байланыштырганда мындай пикир «утушка» ээ болуп, улуттук кызыкчылыкты коргогон окуучулар талашта турмуштун өзүнөн мисал келтире алышпай ыңгайсыз учурга туш келген кырдаал жогорку класстын окуучуларына таасир этпей койбойт. Ошондуктан кыргыз орто мектептеринде этнопедагогикалык негизде окутуу жумуштарынын парадигмасын иштеп чыгуу менен бардык предметтерди окутуу иштерине жайылтмайын бир адабий чыгарманы талдоо жумуштарына пайдалануу, сөз искусствосунун көрүнүшү катары калыптанган элестүү кабылдоо кандай чыгарманы болбосун турмуш чындыгы менен өз ара катышта баалап, анын эстетикалык табиятын өздөштүрүүгө толук негиз түзүп бере албайт.

Мунун өзү сабактын нугун жаңылоого, б. а. кандай формада болбосун адабий чыгарманын мазмунда чагылдырылган турмуштук кырдаалды ар бир окуучу өзү тарабынан талдоо менен жеке пикирин сүрөткердин дүйнө кабылдоосу салыштырууга алып баруусу маанилүү. Акын же жазуучу тарабынан түзүлгөн турмуштук кырдаал кандай чеберчиликте чагылдырылганы кандай мааниге ээ болсо, аны баалоодо окуучунун көз карашы реалдуу турмуштук фактыларды кандай кабыл алганы менен адабият сабагынан кийин кантип өзгөргөнүнө талдоо жумуштарынын таасир бериши орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына этнопедагогиканын кызматынын маанилүүлүгүн аныктай алат.

Бир адабият сабагы менен жогорку класстын окуучуларынын ойлоо табиятын, дүйнө кабылдоо түшүнүктөрүн түп-тамырынан бери өзгөртүп жиберүү

мүмкүн эмес. Бирок орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуу алар күнүгө реалдуу турмушта кездештирип жаткан түрдүү окуялар, аларга болгон адамдардын мамилеси мурда кандай эле жана азыр кантип өзгөргөнүн ар бири өзү таанып-билүүгө толук шарт түзүп берет. Аны азыр мектепте өтүлүп жаткан сабактар сыяктуу уюштурулган кырдаал, учурдагы сабакка тиешелүү ык-формалар менен сапаттуу аткарууга болбойт. Анткени азыркы учурда адабият сабагы чыгарманы балдарга үйрөтүүдө талдоо иштерин образдын кимдигине, эмне окуяларды башынан өткөргөнүнө, кайда барып, жашоосунда ким менен байланышканына, ага эмне себеп болгондугуна сюжеттик окуялардан мисал келтирүү аркылуу окуганын билдирүү чектелгени болбосо, ал эмне үчүн улуттук адабий дөөлөттөрдүн арасында классикалык деңгээлге көтөрүлүп, автордун жаңылыгы кайсы позициядан чеберчиликке жетишкендигин ачып бере албай келет. Бул маселеге так жооп берүү мүмкүн эмес болсо да, көркөм чыгарманын артыкчылыгын орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына түшүндүрүү этнопедагогикалык негизде болсо, кыргыз улуту үчүн ошол чыгарма көтөргөн проблеманын орду, башкалардан айырмаланган сапаттык өзгөчөлүгү, анда баяндалган турмуштук чындыктын адам образына баа берүү үчүн кылган кызматы, кийинки муун ал чыгармадан алчу тарбиялык мааниси талдоо учурунда сөздүн кудуретинин жардамы менен кантип жарала турганын көрсөтүп бермекчи. Себеби көркөм образ түзүү ар бир элдин көп жылдык жашоо тажрыйбасына байланыштуу мазмунду түрдүү формада берүү чеберчилигин пайда кылып, ал өзүнө тиешелүү сөздүн көркөм-элестүү түшүнүүгө мүмкүн болгон көп түрдүү катмарын элге калтырган болсо, улуттук адабий үлгүлөрдө анын баары сакталып, жарандардын кебинде адабий тилдин лексикалык байлыгы катары орун алып, өз ара коммуникативдик байланыштарда керектелүүчү иш-билгинин (компетенциянын) кызматын аткарат. [6, 14-15б.] Ошондуктан азыр орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына чыгармаларды үйдөн окуп, кайра аны сабакта айтып бергени маанилүү эмес, ал окуган чыгармасынан кимдин турмушу чагылдырылганын, бул “жашоо” менен автор кандай ойду бергиси келгенин, чыгарманын мазмунунда эмне идея камтылганына карап, көркөм-эстетикалык баалуулугун аныктоо, б. а. чыгарманын идеясы менен катышта турган, жөнөкөй адам баласы айтып бере албаган турмуш чындыгынын мааниси, автордун оюн класста биргелешип чечмелөө аркылуу “табылган” нарк-насил, анын негизинде түзүлгөн инсандык туюм, аны реалдуу жашоо аракетинде колдоно билүү жөндөмү, көркөм-элестүү кабыл алуудан жарандык позициянын калыптанышы керек.

Орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуу, бул – чыгарманын мазмуну талдоо аркылуу турмуштун маңызын туура кабыл алууга үйрөтүү. Жашоо кадим көркөм чыгармалардай эле экенин окуучуларга сездирүү - алардын көркөм чыгармаларды кабылдоо психологиясын дал ушул өнүктө өткөрүү балдардын кимисине болбосун көркөм чыгарманы талдоо учурунда “тапкан жооптору” менен күндөлүк пендечилик аракеттерге баа берүү, чыгармалардагы кээ бир эпизоддорду элестетүү аркылуу кыйналбай жооп табуу, чыгарма менен турмуштун ортосундагы окшош кырдаалдарга таянып жарандык позициясын билдирүү, сабактагы талаш ойлордон алынган туура пикирге негизделип өзүнүн ой корутундусун чыгаруу

сыяктуу көндүмдөргө этнопедагогика негиз болуп берет. Окуучуларда түрдүү жөндөмдүн калыптануусу үчүн элдин улуттук өзгөчөлүгүнүн мааниси чоң. Балдар кандай жаш куракта болбосун көркөм образдагы адамдык касиеттерди баамдап түшүнүү үчүн биринчи кезекте өздөрү жашаган социалдык чөйрөдөгү түрдүү кишилердин кыймыл-аракетине салыштырып, кээ бир учурда түздөн-түз ортодогу окшоштуктарды таап, анан ошол пендеге болгон айланасындагылардын мамилесин көз алдыга келтирүү менен чыгармадагы каармандын оң жана терс сапаттарына баа бере тургандыктарын сурамжылоо анкеталарындагы жоопторунда ачык эле белгилешкен. Мунун өзү этнопедагогикалык негизде окутуу адабий чыгармалар менен байланыштырууда окуучулар кандай таасирлерге ээ болоорун көрсөтүп гана тим болбостон, көркөм образга талдоо жүргүзүүдө башкы критерийлерди да турмуштун өзүнөн ала тургандыгын билдирет. Андай шартта мектеп окуучуларына мындай мамиле көптөгөн адабий-теориялык түшүнүктөрдөн алыс болуп, адабият таануу илиминде маанилүү болгон жанрга же идеялык-тематикалык мазмунду таанып-билүүгө зарыл элементтерди билбей калуу коркунучун жаратканы менен окуучунун элестетүүсүн өнүктүрүп, эстетикалык кабыл алуу процессине жагымдуу жагдай түзөт.

Ал кыргыз адабияты сабагында аныктамаларды же маалыматтарды жаттатып окутканга караганда пайда болуп саналат. Буга чейинки практикалык иштер көрсөткөндөй, акын же жазуучу жараткан көркөм образдарды өзү жашаган чөйрөдөгү адамдардын кейпинде элестетүү окуучулардын каарманга карата мамилесин өзгөртүп, чыгармага өзгөчө эмоцияда кароону шарттайт. [5] Маселен, Ч.Айтматовдун “Ак кемесиндеги” Орозкул сыяктуу адамдар эл арасында жетиштүү эле, мугалим анын канчалык жагымсыз экендигин кыргыздын этнопедагогикасы аныктаган дидактикалык ойлорго таянуу менен түшүндүрсө, окуучулар өз айбылындагы конкреттүү бир кишини элестетип, анын аялы жана балдары көргөн турмушту сезимдери аркылуу өткөрүп, эстетикалык табиттери типтештирүү жөндөмү аркылуу иш-билгиге (компетенцияга) айланат. Мында окуучулар каармандын аракетин, жүрүш-турушун биргелешип баалоо менен кимдир бирөөнүн кайгысын тең бөлүшүүгө, адамдардын ортосундагы мамиленин ордуна маани берүүгө, көркөм чыгармадагы окуяларды сыртынан кабыл албай, баарын жан дүйнөсүнөн өткөрүүгө, ошондой эле окула турган чыгармалар боюнча сүйүнүп даярданууга өбөлгө түзөт. Көпчүлүк учурда мугалимдер окуучуларга мамиле кылууда алардын ички кызыкчылыктары менен эсептешпей, адабий чыгарманы окуп келгиле деген тапшырма бергендиктен, баа үчүн окугандар чыгарманы үстүртөн кабыл алуу менен чектелишет. Ал эми адабиятка кызыккандары чыгарманын түпкү мазмунун кабыл алууда өзүнүн эмоциясын катыштырбай туруп, даяр аныктамалар аркылуу жооп берүүгө өткөндүктөн, жарандык көз караш түптөлбөй, анын натыйжасында позициясы жок, маңыздуу пикир айта албаган абалга чейин жеткирип отурат. Окуучулар арасында сурамжылоо аныктагандай, адабий чыгарманы окуучулар арасында кабыл алуу бир нече деңгээлде жүрүп, анын негизинде адабият сабагына катышкандыктан, чыгарманы талдоо жумуштары ар түрдүү абалда орун алат. Окуучулардын айрымдары текстти өз алдынча окуп, андан чыккан жеке ойлору менен сабакта активдүү позицияны ээлесе, кээси ошол жерден уккандан кийинки пайда болгон пикир менен кала беришет. Ошого ылайык көркөм образдуу

кабыл алуу да баарында бирдей болбой, бири эмоционалдуу таасирленсе, экинчиси түшүнүп-түшүнбөй эле талкууга катыша бергени байкалат. Бул сыяктуу көрүнүштөр азыр бардык мектептерде кездешет, б. а. эптеп-септеп жооп берүү, башкалардын пикирине кошулуу, суроого так жооп бере албагандык, талдоо иштериндеги чар-жайыгтуулук, чыгарманы андан ары анализдөөдө бирин-бири кайталоо, маңызсыз сүйлөө, оюн түшүндүрө албагандык, проблема боюнча олуттуу ойлоонууга кудурети жетпегендик жана эстетикалык терең ойлорду жеткиликтүү түшүнбөгөндүк адабият сабагына мүнөздүү болуп жатат.

Ошондуктан орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуу адабий чыгарманы сабакта талдоону эл өзү иштеп чыккан критерийлер менен карап, балдар үчүн маанилүү болгон проблеманы сюжеттен таап, көркөм образга кайсы багыттан кароо керектигин да калктын салттуу эрежелери менен мамиле кылгандыктан, балдар чыгарманын үстүндө иштеген маалда баарына белгилүү жана түшүнүктүү көйгөйлөрдү козгошуп, андан эл үчүн да, өзү үчүн да пайдалуу болгон талкууларды уюштура алышат. Айрым мугалимдер этнопедагогикага таянып сабак өтүүнү бардык учурда колдоно бергендиктен, окуучулардын кайтарып мамилеси (обратные связи) туруктуу позицияга өсүп чыга албагандыгын көп кездештиребиз. Бул окуган чыгарма боюнча тапшырмаларды аткарууга анча тиешеси болбогону менен андан алганын билим катары жашоо-турмушуна колдонууга шарт түзүп бере албайт. Ошондой эле көпчүлүк окуучулар чыгарманы талдоо сабакта гана аткарылчу жумуш катары ойлогондуктан, алардын ою турмуштан таяныч таппай, өздөрү жалпы эл кайсы тарапка өтсө, ошол багытка ооп кеткен пендеге айланууда. Ал эми өзүнүн чыгармачылыгы аркылуу акын же жазуучунун ойлорун элдик дидактикага таянып интерпретациялай алган окуучулар ошол чыгарманы эле жакшы түшүнүү менен чектелбестен, турмуштун түрдүү кырдаалында кездешкен окуяларды бир мезгилде окуган көркөм чыгармасына салыштырып, туура жооп табууга жетишкенин көп эле кездештирип жүрөбүз. Ошол себептен орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуу системалуу болсо, окуучулар адабий чыгарманы талдоодон үйрөнгөн иш-билгисин (компетенциясын) дал өзүндөй турмуш менен интеграциялап, башка түрдүү абалдан чыгууга жол таба алышат. Бул орто мектептин жогорку классынын окуучуларына чыгарманын идеясын, андан ары тереңдетсек автордун концепциясын кабылдоо аркылуу турмуштун тутумунда турган түрдүү кубулуштарды жарандык позициядан кароого кеңири жол ачып берет.

Азыркы учурда билим берүү тармактарында кыргыздын жарандык позициясын калыптандырууга көңүл бурулбай жатат. Анын жетишсиздигинен улам кийинки муундар арасында кыргыз болуп төрөлгөнүнө сыймыктангандар өтө эле аз. Ал эми мекенчилдик сезимдин жетишсиздиги бир эле өзүн ойлогон, жеке керг башынын кызыкчылыгынан бөлөк проблемага “башын оорутпаган” окуучулардын эл арасында көбөйүшүнө алып келүү менен бирге билим берүү багытына этнопедагогикалык негизде окутуу парадигмасын киргизүү зарыл экендигин ачыктайт. Ал бардык дисциплиналардын мазмунуна жайгашпаса бүгүнкү күндө күч алып бара жаткан нигилизмди токтотуу мүмкүн эмес. Ырас, бул багыттагы иштер өнүгүү курсуна өтүү үчүн биз орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучуларына кыргыз адабиятын

этнопедагогикалык негизде окутуунун мисалында парадигмага өзөк болуучу айрым жумуштарды сапаттуу аткарышыбыз керек. Мында адабият сабагы боюнча билим берүүдө этнопедагогиканын ордун көрсөтүү, б. а. өлкөдөгү билим берүү тармагына жаңы парадигмалык багытты сунуштоо ар бир окуу жайдын базасында азыркы түзүлүшкө бардык тарабынан туура келчү жолду издөө зарылдыгын көрсөтүү менен бирге кайсы аймакта жайгашпасын окуучуларга сапаттуу билим тартуулоо милдеттендирет. Эгер дүйнө эли күн сайын бири менен бири жакындашып, бирдей жашоо деңгээлин түзүүгө аракеттенип жатышса, кыргыз жарандарын андай процесстен бөлүп алуу, өзүнчө обочолоп кароо менен дүйнөлүк рыноктук мамилелерге кагыштырууга умтулуу мүмкүн эмес. Ошондуктан кыргыз адабияты боюнча сабактарына ошол тутумдан мамиле этүү керектигин даана көрсөтсө, аны ишке ашырууда кыргыз турмушуна толук сиңген, бирок ата-бабалар аздектеп келген көркөм дөөлөттөрдүн баарын сактап калууга болгон күчүн жумшай алчу иш-билгиге (компетенцияга) ээ билимди берүү керек болуп турат.

Андай адабий билимдин мазмуну улуттук болгону менен окуучуларга жеткирүү формасы бардык инновациялык иштерге негизделип, ар бир окуучунун алган билими түрдүү чөйрөдө колдонууга жарактуу келип, иш-билги (компетенция) анын жарандар менен мамилесинде билгичтик катары өз ордун таап, коммуникативдик элементтердин кызматын көрсөтүүгө жетишүү кыргыз адабиятын этнопедагогикалык негизде окутуунун бардык иш-аракетинин мазмунун түзүүгө тийиш. Бул окутуу ыкмаларын мугалим менен окуучунун өз ара кызматташуусун демократиялаштырууга, ар бир окуучуну бардык кырдаалда субъекти катары кароого, сабакты уюштурууда ошол субъектилердин инсандык кызыкчылыктарын эске алууга [3], ар биринин жарандык көз карашын сыйлоо менен инсандык сапаттарынын туура жетилүүсүнө багыттап билим берүүгө [2] негизделиши керектигин жокко чыгарбайт. Окуу процесси андай жаңы түшүнүктөр менен өзүн камсыздап жаткан учурда кыргыз адабиятын окутуу салттуу ык-усулдар менен куралдануусу мезгилдин талабына туура келбейт. Тескерисинче, адабият мугалими окуу-методикалык табылгаларды пайдаланып, окуучуларга

кызыктуу болгон сабактарды уюштуруп, бирок андан алына турган натыйжа элдин эртеңкисине кызмат кылууга бардык аракетин жумшай турган активдүү инсандык жөндөмдөрдү калыптандыруусу маанилүү болуп саналат. Эгер орто мектептин 10- жана 11-класстын окуучулары окуй турган кыргыз адабияты боюнча адабий чыгармаларды белгилүү бир бүтүн системалуу багытта алсак жана алардын ар биринде этнопедагогиканын дидактикалык нормаларын талапка ылайык жайгаштырууга жетишсек, анда адабий билим берүү жаңы сапатка көтөрүлөт.

Адабияттар

1. Кленова Т.И., Ястребов Л.И. Результаты PISA-2006. Обладают ли 15-летние учащиеся необходимой естественнонаучной грамотностью для полноценного функционирования в обществе? /Т.И.Кленова, Л.И.Ястребов // Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 / E-mail: psyedu@mgpppu.ru - 2010, № 4.
2. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / А.В.Хуторской // Народное образование. – М., 2003. – № 2. – 58-64-б.
2. Рысбаев С. К. Кыргыз балдар фольклорунун педагогикасы / С.К.Рысбаев. – Б.: 2006. – 364 б.
3. Бекбоев И. Элдик педагогика деген эмне / И.Бекбоев // Эне тили. Б., 1992. - 14-апрель.
4. Рысбаев С.К. Кыргыз баиталгыч мектептеринде адабиятты окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүү. – Пед. илим. док. дисс. автореф. / С.К.Рысбаев. – Б.: 2006. – 49 б.
5. Муратов А.Ж. Көркөм адабий тексттердеги элдик педагогикалык ойлор жана аларды окутуу процессинде интерпретациялоонун илимий-методикалык негиздери (Ч.Айтматовдун чыгармаларынын мисалында) – Пед. илим. док. дисс. автореф. / А.Ж.Муратов. – Б.: 2010. – 38 б.
6. Кенжешев К.Д. Кыргыз адабиятынын этнопедагогикалык негизде орто мектепте окутуунун эгемендүүлүктөн кийинки окуу стандартында орун алышы жана проблемалары / К.Д. Кенжешев // К. Карасаев атындагы БГУ жарчысы. - Б., 2021. - №1. - 14-б.